

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**Nicolai Cavssini Trecensis E Societate Iesv, De Eloqventia
Sacra Et Hvmana**

Caussin, Nicolas

Coloniae Agrippinae, 1626

De modo, & ratione mouendi. Capvt XII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-68724](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-68724)

Hæc sola restat fabula, & magna venit

Speianda scena, desor audaces manus.

Pergo ira, pergo.

Subsidit statim, & in te pesceit.

— *Vincor in elix parens,*

Heu cor rigeſcit, membra torpeſcunt gelu!

Perimere natum, fundere cruorem meum?

Comedere carnes: melius: sibi demens furor!

Reslit statim motus, quasi violentus satelles, & miseram rapit.

Morietur: esto, quid moror? pia, impia!

Morietur: esto.

Hæc mixtura affectuum plurimum habet virium, & suauitatis.

At dices? si dolor, & iracundia sola excitanda sit, eruntne lætæ species adhibendæ: id omnino cum dexteritate præstandum est. Solent plerumque læta præmitti, quo ex eorum iactura grauius postea stimuletur dolor, quod in Aristidis exemplo docui, vbi nobilissimæ vibis amor uitatem, & delicias commemorans viam sibi sternit ad monodiam. Cauendum est tamen, ne cum doloris aguntur partes, faceta quædam, & iucunda intempestiue miscantur, quæ gliscentem plerumque motum elidunt, & serua conuertunt in risum.

De modo, & ratione mouendi.

CAPVT XII.

IN modo, & ratione mouendorum affectuum hæc præcipue sunt obseruanda.

Primo, postquam orator, & personarum, quas constituit permouere, & suarum virium exploratam habet rationem, debet omnino rerum cætera quæque adiuncta diligentissime examinare. Contingunt enim aliquando tempora, vbi repentino aliquando casu iam commoti animi flexibiles sunt, & in eam, in quam semel inclinarunt partem, facillimo ictu impelluntur. Itaque tunc feliciter cadunt oratorum tali, cum eis locus, & ratio temporum; cæteraque id genus famulantur. Contra, difficilius est mouere, vbi iam senio ad similes affectus pectora obduruerunt, aut contrarijs etiam affectibus occupata, impeditaque sunt: tunc certandum rationibus, instandum, colluctandum, nihil enim inanes motus efficient, nisi pernicax aduersus ea, quæ dicuntur, iudicium, dextro Marte expugnatum fuerit. Docendus est, atque eru-

*Capienda
occasiones
mouendorum
affectuum.*

diendus etiam imperitum intellectus, atquequam motus inardescant, & nunquam ex abrupto incipiendum, nisi iam nuta rerum circumstantiæ egerint, quod e at ab oratione expectandum: licuit Ciceroni ita exordiri.

Quousque tandem abutere, Carilina, patientia nostra? &c. ¶ Et prudenter quidem in eo fecit, iam enim ita partim metu, partim iracundia, & dolore incitati erant omnium animi, vt magis ipse, nascentibus veluti affectibus obstericari videretur, quam nondum natæ generare, ac deformare. Quod plerique male arripientes in frigidis, & sedatis argumentis, statim in acutissimos erumpunt sonos.

Secundo, Etsi comparare animos ad motum oporteat, magnâ tamen curâ prouidendum est, ne ipsi accessiti, aut intrusi videantur affectus, si enim comparati, si affectati, si sit, nimis artificiosi appareant, quasi detecti hostium subterranei cuniculi, aut eluduntur, aut minus habent virium. Elicienda est permotio latenter, non autem cum ea aperto Marte pugnandum.

— *Nec nocte paratum*

Plorabit, qui me voluit incuruisse querela.

Qua in re lepidissimum est, quod narrat Quintilianus de adolescentulo caussidico, qui apud Cassium Seuerum diciturus, inter cæteros motus comparauerat, *Quid me o. uo. val. su. intueris, Seuerus?* Ad hæc frigide vir grauis.

Non me hercules, inquit, faciebam, sed sic scripsisti. Ecce & quàm potuit truculentissime eum aspexit. Alius transtulit aliquando puellam, quæ soror esse aduersarij dicebatur: (nam de hoc lis erat) in aduersa subtelina, tanquam in gremio fratris relicturus. At is præmonitus iam decesserat. Tum ille alioqui vir facundus, inopinata rei casu obmutuit, & infantem suam frigidissime reportauit. Alius imaginem mariti pro rea proferre magnum putauit, & ea sæp us risum fecit, nam & hi, quorum officij erat, vt traderent eam ad epilogum, ignari quid esset epilogus, quoties respexisset patronus, offerebant palam, & prolata nouissime deformitas ipsa imaginis, præteritam quoque gratiam orationis perdidit.

Fab. l. 6. c. 2.
Festina narratio de motu in te parati.

Tantum est insulsis motibus periculi. Quid igitur nihil erit apparandum? quid, & quomodo dicas non erit meditando? Absit: Affectibus enim proprias sententias, & verba a-

hæ aptare, res vna est omnium difficillima, & magnorum peculiaris laus ingeniorum, quam tentarunt multi, præstiterunt pauci: quo fit, vt raro temerario ingenij calore, satis scilicet excuriatur. Comparanda est opinor, motio, sed ita comparanda, vt naturaliter insuere, non intrusa esse videatur, nisi fortè exercitatissimis in dicendo hominibus contingat, vt in eo etiam repentino furore sunt felices.

Motus vt corrumpitur.

Tertio in rebus prouidendum est, ne ijs, quæ proponuntur opus sit intentione iudicij quam acuta: nam, vt superius monui, quò magis inuestigando laborat intellectus, eo magis in sensu minuitur permotio: ex quo vitiant, & corrumpunt affectus, qui vbi primum mouere incœperint, statim erudita quadam, & recondita commiserent, quibus dum auditoris adhærere seir intellectus, motio præterfluit.

Qua argumenta requirantur in motibus.

Quarto, argumenta debent esse mista, & confusa, sapientique quodam errore vagari, vt videantur ab incensa potius mente subijci, quam vlla artificij exquisitione comparari. Sic apud Virgilium Dido, apud Senecam Medea, coloribus, & confusis cogitationibus raptim per omnia desiliunt.

Sententia in motibus crebra. Affectus si diu diffusa oratione.

Quinto, Debent esse in affectibus crebra, acuta, & vibrantes sententiæ: sicut enim affectus dilufa oratione, non secus ac tæpestus, cum ventus spargitur fit imbecillior. Bene igitur apud Ciceronem, mulier ad victoris abiecta pedes exclamat; Miseri nostri, noli extinguere extinctos, fuimus aliquando felices, memento te esse hominem.

Dictio qua ad motus apta.

Hæc si periodicè dicerentur, prius gladius hostis feriret, quam esset absoluta periodus. Sexto, in miribus affectionibus, dictio erit mobilis, & cita: sed tamen honesta, & gratis, in vehementibus, & valde incensis, erit stylus, qui saxa deuoluat, vt; *Pontem indignatus Araxes*. Idcirco in tragœdijs plerumq; cothurnata verba, & translationes longè petita cœceduntur.

Motus rēperanda.

Septimo, vt nerui in cithara, neque nimium intendendi, neque inertius remittendi, ita in affectibus, maxime verò ab oratore, adhibenda quadam est in modo, in rebus, & verbis mensura: atque, vt curandum est, ne sine iacentes, infirmi, inclinati: ita etiam non nimis atcedi, ne in parenthesisum transeant: nam per motiones vbi nimia fuerint, speciem habent vitiorum, & eos ipsos, qui ita affecti sunt oratores, contemptos faciunt, sui que impotentis.

Ad summum sapienti prouidendum erit, lachrymulas cito arefcere, & ardorem animorum extinguere, non istis tantum sensuum per motionibus insistendum, sed firmissimis præsidijs mentem, rationemq; muniendam, quibus conceptas affectuum flammæ alere, conseruareque possit.

Octauo, Occurrunt etiam nonnunquam res adeò magnæ, & graues, vel adeò dira, funesta, lata, incunda, insolita, inaudita, vt melius (non secus ac Timantis Agamemnon) videantur silentio premi, quam mediocri oratione exprimi. Has ob res, Aiæcis, & Didonis silentium in Necyæ Homeri, & Virgilij, merito omni oratione grauius sapientes iudicauerunt.

Magni motus saepe tergendis silentio.

Parui siquidem affectus saepius loquuntur, magni stupent. Itaque in hoc gaudij veluti torrente, Theagenes, & Chaticlæa non loquuntur apud Heliodorum, nisi paucissimis, & in ijs interruptis vocibus *ἔχουσι*. Ad summum, stupore defixi concidunt, & tori supereffluentis gaudij vortice obruantur.

Nono, prospiciendum est, vt non in sola peroratione (quæquam præcipuus est in ea locus) sed per totam etiam orationem, vbi res postulat, diffundantur affectus; neque vt Musica odiosa, atque importuna præter rem ingerantur, neq; etiam locis necessarijs desint, sed prudenti quadam œconomia dispensentur.

De remissione affectuum.

CAPVT XIII.

Festiuam narrat historiam Suidas de ignis, & Nili certamine. Chaldæi (inquit) Ignis cultores, Deum illum suum per omnes terrarum oras exultantem, caterorumque domitorem circumferebant, quod vi ignis cætera quæque idola dissoluerentur. Vbi ventum est in Aegyptum, sacerdos quispian callido vir ingenio, hydriam quandam in Dei speciem efformatam, vel vt alij volunt, ingentem Nili statnam cauam, aqua plenam, & innumeris foraminibus, quæ tunc cæca obdlexerat concisam producit. Nec mora, dato signo Dij congregiuntur, ignis statua Nili subijcitur, qui postquam afflare corpit, liquefa-

B b b & a